

Kalaallit Nunaat kalder

konference om kulturarv, knogler og klenodier

af Mille Gabriel, SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

“On behalf of the people of Africa, I greet my brothers and sisters of the North, lød det fra George Okello Abungu, kenyansk arkæolog og medlem af ICOMs Executive Council, da Grønlands National Museum & Arkiv for nyligt inviterede til international konference. Emnet for konferencen var det kontroversielle spørgsmål: ”hvem ejer kulturarven?”

Fra d. 12.-15. februar 2007 var Grønlands Nationalmuseum & Arkiv vært for en international, tværvideenskabelig konference med titlen Conference on Repatriation of Cultural Heritage. Det grønlandske initiativ var taget dels for at markere starten på Det internationale polarår 2007-2008 og dels for at

præsentere det internationale samfund for det positive samarbejde mellem Danmark og Grønland omkring tilbageførslerne af 35.000 arkæologiske og etnografiske genstande. Dette samarbejde bliver af UNESCO fremhævet som en mulig model for løsning af repatrierings-konflikter generelt.

Foto: I 1982 tilbagefører den danske kulturminister Lise Østergaard og rigsantikvar Olaf Olsen de berømte Aron akvareller til Thue Christiansen, medlem af den grønlandske regering. I de efterfølgende 20 år tilbageføres 35.000 arkæologiske og etnografiske genstande til Grønland. Foto: Kurt Kristensen, Sermitsiaq, venligst udlånt af Grønlands Nationalmuseum & Arkiv.

Repatriering – et post-kolonialt fænomen

Igennem de sidste årtier har Verden været vidne til et stadigt stigende antal konflikter omkring kulturarven. Hvem 'ejer' kulturarven, og hvem har ret til at bestemme, hvad vi skal bruge den til? Ofte udmunder sådanne konflikter i krav om tilbageførsel eller repatriering, som den internationale betegnelse lyder. Kravene er oftest møntet på den kulturarv; dvs. arkæologisk og etnografisk materiale, arkivalier, kunstsatte og humant materiale, der som led i opdagelsesrejser, kolonisering eller anden form for besættelse fandt sin vej til de vestlige museer og private samlinger. Det er ingen tilfældighed, at ønsket om at genvinde den tabte kulturarv opstår netop i dag – i en tid, hvor de nyligt afkoloniserede lande i den 3. verden står for at udvikle nationale identiteter, og hvor indfødte folk er blevet politisk magtfulde i kampen for kulturel overlevelse. "Repatriation has got to do with the restoration of pride", som det udtrykkes af Daniel Thorleifsen, Direktør for Grønlands Nationalmuseum & Arkiv i dennes åbningstale på konference i Nuuk. Af samme grund er repatriering ikke begrænset til at have museologiske implikationer, men berører en lang række retlige, politiske, etiske og museale problemstillinger af post-kolonial karakter.

Konferencens mål

Formålet med konferencen i Nuuk var netop at af-dække og udfordre disse forskelligartede problemstillinger for herigennem at skabe forståelse og gensidig respekt mellem konflikternes respektive parter og dermed grundlaget for løsning af fremtidige konflikter.

Konferencens 85 deltagere kom fra nær og fjern og repræsenterede alle de relevante parter i debatten: forskere og museumsansatte, repræsentanter for vestlige regeringer, 3. og 4. verdens befolkninger, FN organisationer og Ngo'er. En menneskerettighedsforkæmper fra Papua New Guinea, en større delegation af canadiske inuit fra Inuit Heritage Trust, direktøren fra Museum der Weltkulturen i Frankfurt, en billedkunstner fra Six Nations reservatet i Canada, en jurist fra UNESCOs hovedkvarter i Paris, vicepræsidenten fra det norske sameting og en indisk museolog fra ICOMs Cross-Cultural Task Force – for blot at nævne et udpluk. Konferencens i alt 24 foredrag var fordelt på 4 sessioner, der anlagde hvert sit perspektiv på

repatriering: et juridisk, et politisk, et etisk og et museologisk perspektiv.

Politik, brug og misbrug af forhistorien

Det stod hurtigt klart for alle, at kampen om kulturarven handler om langt, langt mere end museumsgenstande: det handler om identitet, om anerkendelse, om rettigheder og politik. Som en af konferencens amerikanske deltagere Joe Watkins, Choctaw indianer og arkæolog fra University of New Mexico pointerede i sit foredrag 'Who's Right and What's Left of the Middle Ground?', spiller repatriering i USA en vigtig rolle i indianernes kamp for økonomiske og politiske rettigheder i forbindelse med eksempelvis landkravsaftaler. Vælger et museum i USA at imødekomme indianske krav om tilbageførsel af eksempelvis årtusindgamle skeletter, vil det nemlig uundgåeligt kunne tolkes som en legitimering af denne specifikke gruppes tilknytning til landet og kan derfor misbruges til at favorisere visse stammer frem for andre. Men én ting er de interne stridigheder mellem vore dages indianske stammer – men, hvad sker der, hvis arkæologien pludselig kan påvise tilstedeværelsen af en endnu ældre befolkning? Hvad vil det ikke medføre af forringelser af indianske rettigheder, hvis Bruce Bradley en dag får held til at påvise, at den allertidligste indvandring til det amerikanske kontinent skete fra istidens Frankrig? Eller hvis den 10.000 år gamle Kennewick-mand med sin firkantede kæbe og høje pande virkelig viser sig at være ikke blot kaukasoid, men ligefrem af europæisk oprindelse – en europæisk befolkning som vel at mærke efterfølgende er blevet udryddet af en senere asiatisk indvandring?

Liv Nilsson Stutz, svensk arkæolog fra Lund med speciale i mesolitiske grave og i dag post. doc. på et projekt om repatriering i USA, berørte i sit foredrag 'Caught in the Middle: Archaeology and the Repatriation Debate' også spørgsmålet om brug og misbrug af kulturarven. Hun præsenterede en række tankevækkende eksempler fra USA (Kennewick-manden og spørgsmålet om, hvorvidt han har indianske eller kaukasoider aner), Israel (den politiske nedprioritering af palæstinensisk forhistorie) og Sverige (tilbageførslerne af et jødisk skelet i 2005). Hun tydeliggjorde, hvordan repatrieringsbevægelsen i høj grad udfordrer den arkæologiske disciplin,

fordi den tvinger os ud i et vanskeligt dilemma: for hvis skyld bedriver vi arkæologi – for forhistoriens eller for vor egen samtids skyld? Vores etiske forpligtelser retter sig jo ikke kun imod nutidige samfund, herunder genstandenes oprindelseskultur, men også imod de forhistoriske samfund. Der er kun arkæologen til at sikre, at forhistoriske individer ikke bliver taget som gidsler i nutidige politiske konflikter.

Konferencen leverede flere interessante eksempler på kulturarvens politiske dimensioner. Eeva-Kriistina Harlin, projektleder på det samiske museum Siida i Finland antog i sit foredrag 'Recalling Ancestral Voices – Repatriating the Material Culture of the Sámi People' den holdning, at: "All of Finland used to be Sami!", underforstået at samtlige skeletter fundet i Finland – også de forhistoriske – er at betragte som samiske og derfor potentielt kan blive genstand for fremtidige repatrieringskrav. Der er for nyligt etableret et stortilet samarbejde mellem de samiske museer i henholdsvis Sverige, Finland og Norge omkring repatriering. Samarbejdsprojektet har titlen 'Recalling Ancestral Voices' og består af flere trin: første trin er en total afdækning af, hvad der findes af samisk materiale i de tre lande med henblik på næste trin, etableringen af en udtømmende database, som kan gøre samlingerne tilgængelige – om end ikke fysisk, så i det mindste som ressource for det samiske folk. Sidste trin i projektet kan blive egentlige krav om tilbageførsel, men hvorvidt dette bliver en realitet, løftede de samiske deltagere ikke sløret for. Men under alle omstændigheder var de meget interesserede i at lære af de erfaringer, deres grønlandske kolleger havde gjort sig på baggrund af tilbageførings-samarbejdet mellem Danmark og Grønland.

Knoglerne – det evige stridens æble

Humant materiale; skeletter og mumier fik ikke uventet en meget central placering på konferencen. Det er nemlig i forbindelse med humant materiale, vi ser de største konflikter i repatrieringsdebatten. Dette fordi kravene ofte sker med henblik på genbegravelse, hvilket fra et videnskabeligt perspektiv er lig ren og skær destruktion. Hvor vi skal sætte grænsen for, hvornår humant materiale repræsenterer et subjekt / et menneske, hvis krav på gravfred, vi bør respektere, og hvornår det i stedet udgør et videnskabeligt objekt, som kan tilvejebringe viden

om fortidige vilkår, sygdomme, miljø og ernæring til gavn for Verden af i dag? Skal vi sætte grænsen ved overgangen til kristendommen? Eller ved Columbus' ankomst til den nye verden i 1492, som det foreslås i USA? Eller ved en alder højere end 100 år, som den danske museumslov og Kulturarvsstyrelsen advokerer for, jf. den aktuelle Holstebro-sag, hvor menighedsrådet kræver 1700-tals skeletter tilbageført fra Panum Institutet og genbegravet?

Te Taru White, Kaihautū, hvilket vil sige Māori leder af New Zealands Nationalmuseum Te Papa Tongarewa, fremlagde i sit foredrag 'Repatriation, Reconnection and Reconciliation – the Aotearoa New Zealand Experience' en mulig løsning på problematikken om det humane materiale, nemlig etableringen af såkaldte 'secret/sacred' magasiner, der kun er tilgængelige for udvalgte personer, såsom ældre klanmedlemmer og udvalgte mandlige kustoder. "Jamen, kan vi tolerere en sådan kønsdiskrimination?", blev der hvisket i krogene blandt konferencens kvindelige deltagere. Som White tilføjede, betød denne løsning dog, at skeletterne og de gruppevækkende tatoverede skrumpehoveder igen en dag kan blive genstand for videnskabelige studier, hvis maori skulle om-bestemme sig. En pragmatisk løsning, som i New Zealand formår at stille begge parter tilfredse.

National eller universel kulturarv?

At repatrieringsdebatten i Grækenland i modsætning til USA, Israel og Irak handler om andet end politik, nemlig om den videnskabelige og formidlingsmæssige betydning af at udstille genstande i deres oprindelige kontekst, talte Nikoletta Valakou fra det græske kulturministerium varmt for. I sit foredrag 'Revisiting Parthenon – National Heritage in the Age of Globalism' introducerede hun salen for den gammelkendte Parthenon strid mellem Grækenland og British Museum tillige med det højaktuelle problem omkring røvergravninger og illegal handel med kulturarv – et problem som ansås at være på højde med narkotikahandel og som forvandler forhistoriske lokaliteter verden over til hullede oste. Valakou pointerede, at Grækenland bestemt er interesseret i at have "ambassører" i form af antik kunst udstillet på udenlandske museer og derfor ikke påtænker at gøre krav på dem alle, men at Parthenon frisen er en unik sag. Ikke blot fordi, den er del af et monument, men et monument

med både national og universel værdi, eftersom det repræsenterer selveste demokratiets vugge. Hun advokerede derfor for, at frisen fra British Museum bør udstilles i sammenhæng med de græske dele og i umiddelbar nærhed til Akropolis, hvorved monumentet i sin helhed kan blive til glæde for ikke blot den græske befolkning, men for menneskeheden generelt. Som en anden af konferencens deltagere Martin Skrydstrup, antropologisk ph.d. studerende ved Columbia University i New York, påpegede, er det dog interessant at bemærke, hvorledes Grækenland i den grad har ændret argumentation, i de år forhandlingerne har fundet sted. I 1980'erne var udmeldinger såsom "You must understand what the Parthenon marbles mean to us [the people of Greece]" fra daværende kulturminister Melina Mercouri baseret på nationalistiske hensyn, mens vore dags politikere i stedet henviser til betydningen af den videnskabelige kontekst. En strategisk U-vending, som unægtelig har rod i den aktuelle tendens til at fremhæve kulturarv ikke som national ejendom, men som et menneskeheds fællesanliggende, jf. UNESCO's lister over World Heritage.

Paradoksalt nok advokerede også Jonathan King, British Museum's leder af de etnografiske samlinger i sit foredrag 'A View from the British Museum' for, at kulturarv tilhører den samlede menneskehed (men bør udstilles i London, kunne man fristes til at tilføje). British Museum er et af de 19 museer, der i 2002 har udarbejdet og under-skrevet den såkaldte Declaration on the Importance and Value of Universal Museums – hvorigennem de i kraft af deres store samlinger og høje besøgstal udråber sig selv til universelle museer, der tjener den samlede menneskehed og derfor ikke ser sig i stand til at favorisere oprindelseskulturen med hensyn til krav om tilbagelevering. Et temmelig arrogant argument

Links

Conference on Repatriation of Cultural Heritage:
<http://www.natmus.gl/con2007/index.html>

Declaration on the Importance and Value of Universal Museums:
http://icom.museum/pdf/E_news2004/p4_2004-1.pdf

eftersom samtlige af de 19 museer befinder sig i Europa og USA, blev det påpeget af konferencens eneste afrikanske deltager George H. Okello Abungu, kenyansk arkæolog, kulturarvskonsulent og medlem af ICOMs hovedbestyrelse. I hans foredrag 'Universal Museums: New Contestations, New Controversies' problematiserede han over idéen om det universelle. Han pointerede, at begrebet forudsætter den grund-indstilling, at vi er alle lige, men at der i dette tilfælde er 19 museer, der er "more equal than others". Han sluttede af med at postulere, at "Repatriation is very much alive, but has not yet taken the center stage in Africa".

Repatriering

– en udfordring for fremtidens museer

Repatriering er et fænomen, der er kommet for at blive, og som vi sandsynligvis i dag kun lige kan ane omfanget af. De kommende år vil vi som arkæologer og museumsfolk sandsynligvis stå over for et stadigt stigende antal krav fra 3. verdens lande og 4. verdens befolkninger, eller måske ligefrem fra dele af vores eget Danmark - eksempelvis menighedsrådet i Holstebro eller Egtvedpigens efterkommere. Talte er i hvert fald de dage, hvor arkæologens eneste forpligtelser gik i retning af at sikre det videnskabelige materiales potentiale og bevaring for eftertiden. Konferencen i Nuuk førte ikke som ønsket til udarbejdelse og godkendelse af et decideret regelsæt for behandlingen af fremtidige repatrieringssager – dertil var deltagerne og deres mandater for forskellige, men kimen blev lagt til konstruktive diskussioner om løsninger, partnerskabsmodeller, udveksling af viden og ikke mindst vigtigheden af at konsultere og involvere de folkeslag, hvis kulturarv vi udgraver, forvalter og udstiller på vore museer.

UNESCO List of World Heritage:
<http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31>